

Тернопільський національний економічний університет

Факультет економіки та управління

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

3

« Економічної теорії»

на тему:

«Валютні кризи: вплив на економічну динаміку, споживання та дохід.»

Студента 2 курсу 1 групи
напряму підготовки економіка промислового підприємства
Мартинюк Т.Б.

Керівник: к.е.н., старший
викладач Чирак І.М.

Національна шкала
Кількість балів
Оцінка ECTS

Члени комісії

(підпис, прізвище та ініціали)

(підпис, прізвище та ініціали)

(підпис, прізвище та ініціали)

м.Тернопіль-2016р.

ЗМІСТ

ПЛАН.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ВАЛЮТНІ КРИЗИ: СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАСЛІДКИ.....	8
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВАЛЮТНОЇ КРИЗИ НА ЕКОНОМІЧНУ ДИНАМІКУ, СПОЖИВАННЯ ТА ДОХІД (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ).....	17
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ВАЛЮТНИХ КРИЗ.....	24
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

План

до курсової роботи

студента групи ЕПП-21

Мартинюка Тараса

Тема роботи: **«Валютні кризи: вплив на економічну динаміку,
споживання та дохід»**

Вступ

РОЗДІЛ 1.

Валютні кризи: сутність, причини виникнення та наслідки

РОЗДІЛ 2. Аналіз впливу валютної кризи на економічну динаміку,
споживання та дохід (на прикладі України)

РОЗДІЛ 3. Шляхи та напрями подолання валютних криз

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Актуальність теми.

Валютна криза – загострення суперечностей у валютно-фінансовій сфері капіталізму, розпад грошової системи однієї країни або валютної світової системи.

Актуальність теми. Як відомо, сучасне суспільство прагне до постійного поліпшення рівня й умов життя, які може забезпечити тільки стійкий економічний ріст. Однак спостереження показують, що довгостроковий економічний ріст не є рівномірним, а постійно переривається періодами економічної нестабільності. Підйоми і спади рівнів економічної активності, що ідуть один за одним прийнято називати діловим чи економічним циклом. Циклічність економічного розвитку – це регулярні коливання рівнів ділової активності, при яких зростання активності (виробництва) замінюється спадом, який, у свою чергу, потім замінюється зростанням.

Особливостями сучасного стану в світовій економіці є виникнення двох криз: кризи міжнародних кредитно-грошових відносин та кризи на валютному ринку. Ці процеси взаємопов'язані між собою. Випадковим є їх збіг у часі, але загострення кожної з досліджуваних проблем є цілком закономірним, вважають експерти валютного ринку.

Світова валютна криза, що зародилась у США як криза ринку нерухомості і похідних фінансових інструментів, згідно з логікою глобалізації поширилася по всьому світу, вдаривши і по українському валютному ринку. Основними її причинами експерти називають надмірно експансивну грошову політику Федеральної резервної системи (ФРС) США, наявність величезного дисбалансу у світовій економіці, зокрема, великий профіцит у зовнішній торгівлі Китаю, значний торговельний дефіцит у США, недоліки системи управління ризиками в інвестиційних банках, недосконалість регулювання фінансових ринків на національному і міжнародному рівнях. Сучасна валютна криза вимагає від світової спільноти

адекватних дій, але які з них у цьому випадку можна визнати такими? Для відповіді на це запитання необхідно проаналізувати, по-перше, справжні причини, що породили кризу, і, по-друге, те, наскільки глибокою і тривалою вона буде.

Щодо України, світова фінансова криза сприяла виникненню проблем в банківському секторі. З одного боку, українські банки, які надавали в останні роки великі об'єми кредитних ресурсів не завжди чітко та в необхідному об'ємі здійснювали контроль за фінансовим становищем позичальника, що призвело в результаті до величезної кількості неякісних позичальників по всій країні. З іншого боку, в українську систему за останні роки не надходило потрібного об'єму інвестицій в розвиток банківської системи.

Для розгляду факторів, що спричинили виникнення такої ситуації, слід дослідити глибинні причини подій і знайти правильні рецепти розв'язання існуючих проблем, створити механізми, що допомагатимуть згладити майбутні потрясіння в економіці.

Мета дослідження. Метою даної роботи є дослідження валютних криз, проаналізувати їх вплив на економіку.

Для цього потрібно:

- провести сутність та причини валютних криз;
- розглянути негативні наслідки цих криз;
- проаналізувати валютні кризи в межах України.

Предметом дослідження даної роботи є розкриття сутності, причин та наслідків валютних криз.

Об'єктом дослідження є валютні кризи, шляхи та напрями їх подолання.

Розділ 1

ВАЛЮТНІ КРИЗИ: СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАСЛІДКИ.

Динаміка валютних відносин останнього двадцятиріччя показує, що у світі в середньому через кожні 14 місяців відбуваються валютні кризи. У результаті валютних криз 1996-1998 рр. сталося падіння ВВП в Росії, Південній Кореї, Малайзії, Таїланді на 4-7% за 1998 р, в Індонезії - на 15%. Негативні або близькі до нуля темні зростання відзначалися в більшості країн, охоплених кризою, а саме: в Казахстані та Україні, в Бразилії та на Філіппінах, в Болгарії та Румунії, в Гонконгу та Сінгапурі. Рівень інфляції і безробіття в країнах, уражених кризою, зросли, інвестиційний клімат погіршився, реальні доходи населення зменшилися. Проблема нестабільності валютно-фінансової системи України має досить специфічні характеристики. З одного боку, кризові явища пов'язані з моделлю економічного розвитку держави та можливостями здійснення відчутних економічних реформ, з іншого – нестабільність у валютній сфері характеризується проблемами внутрішньої та зовнішньої боргової залежності країни. Основні тенденції розвитку останнього десятиліття, навіть із невдачами у перебігу економічних реформ, у цілому підтвердили обраний теоретичний підхід до ринкових перетворень: східноєвропейські та прибалтійські країни, де було реалізовано найважливіші пункти стандартної програми міжнародних фінансових організацій, змогли порівняно швидко подолати трансформаційну кризу. Водночас менш сумлінні й послідовні у здійсненні запропонованої програми країни СНД, зокрема Росія та Україна, ще й досі продовжують боротися за оздоровлення економіки .

Сучасний розвиток валютно-фінансової системи нашої країни характеризується дією так званих позаекономічних чинників, які відчутно впливають на її розвиток. Це, на нашу думку, чинники «стадної поведінки», психологічного ризику, епідемічного поширення кризових явищ та суто

політичних зрушень, що впливають на поточний або майбутній стан економіки. Проте вітчизняні вчені не виокремлювали зазначені фактори як такі, що здатні спровокувати складний механізм розгортання тенденцій нестабільності.

Не було зроблено спроби розглянути структурні чи політичні фактори як важливий складник економічних зрушень, а наслідком їх може стати кризова ситуація. Натомість перевагу надавали дослідженню саме базових макроекономічних показників, не зважаючи на те, що більшість криз, які відбулись в останній декаді минулого тисячоліття, розгортались аж ніяк не на фоні економічного спаду чи рецесії світової економіки. Навпаки, їм передував період економічного пожвавлення, який був наслідком вдало імплементованих стабілізаційних програм чи високого економічного зростання.

Вивчення позицій вітчизняних учених та вчених країн СНД (А. Грязнової, О. Василика та К. Павлюка, С. Мочерного, Л. Дробозіної, А. Єпіфанова, І. Сало, І. Д'яконової, К. Рудого, Н. Заяц, В. Попова і М. Монтеса, А. Анікіна й інших) про суть фінансової нестабільності дає підстави припустити, що у сучасному науково-термінологічному обігу найбільш усталеним є розуміння фінансової кризи як порушення рівноваги у функціонуванні системи фінансових відносин, яке проявляється в нестабільності фінансів інститутів та кредитно-фінансових установ і виражається в різкому падінні ВВП, що дестабілізує процес формування та розподілу централізованих фондів держави. Зокрема, на думку О. Василика, фінансова криза – це явище, а показник її наявності – дефіцит державного бюджету [2, с. 594].

Проте, як справедливо зазначають В. Попов та М. Монтес, фінансова криза може розгорнутись і без бюджетних дефіцитів як наслідок погіршення умов торгівлі та балансу у поточних операціях, які разом призводять до підриву валютного курсу, що, в свою чергу, через взаємопов'язаність валютного та фінансового ринків, може негативно вплинути на стан

фінансового сектора країни [3, с. 20]. Фінансова криза складається з бюджетної кризи, кризи грошового обігу, банківської, біржової та валютної криз.

На відміну від висвітленого підходу зазначених учених, західні економісти Г. Мінські, Ч. Кіндлебергер, М. Фрідмен, А. Шварц, П. Кругман, М. Обстфельд, М. Бордо, Р. Дорнбуш, П. Дібвіг, Д. Даймонд, Р. Манделл, Ф. Мишкін, С. Фішер, Г. Камінські, К. Рейнхарт, А. Веласко, Р. Чанг, Г. Гортон, С. Едвардс, Р. Глік, Е. Роуз, Р. Рігобон, Г. Кальво та інші вже впродовж тривалого часу займаються дослідженням фінансової нестабільності, а тому сучасні вітчизняні досягнення у цій галузі економічної науки переплітаються із західними або їх інтерпретують. Варто відзначити відсутність чіткого розуміння того, що ж саме вважають фінансовою кризою, що є первинним – валютна чи фінансова нестабільність. Зважаючи на зростання взаємозалежності валютного та фінансового секторів, наслідками фінансової кризи (суто фінансової за походженням) можуть стати порушення у банківській, а отже, і валютній сферах, і так само валютна криза може трансформуватись у банківську та фінансову кризи. Так, Ч. Кіндлебергер та Г. Мінські у моделі фінансової кризи поняття валютної та фінансової кризи вживають як синонімічні, з тією лише різницею, що терміном валютної кризи названо початковий етап більш глибокого за своїми проявами потрясіння, яке охоплює не лише валютне, а й загально фінансове середовище [4, с. 29].

На думку вчених, фінансова криза містить такі елементи, як різке падіння цін на активи, масове банкрутство як у фінансовому, так і нефінансовому секторі та порушення діяльності валютного ринку.

Криза, яка нині зароджується у валютно-фінансовому, банківському, виробничому та інших секторах економіки України не є кризою в її канонічному розумінні, адже за своєю специфікою вона не є циклічною. Це відбулося через низку об'єктивних політичних і економічних чинників, зокрема, зниження інвестиційної активності, яке спричинило:

- обмеженість інвестиційних ресурсів товаровиробників через збільшення коштів для фінансування затрат на оплату праці (у зв'язку з підвищенням мінімальної заробітної плати);

- зростання соціальної складової у державних видатках, що значно зменшило порівняно з минулим роком обсяг державних інвестицій та, відповідно, позначилось на інвестиційній діяльності окремих галузей економіки;

- пасивність великого бізнесу у прийнятті інвестиційних рішень до закінчення процесу реприватизації, а також через скасування податкових пільг для суб'єктів господарювання спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку.

Криза як специфічна фаза циклу, що характеризується порушеннями рівноваги, зміною звичного устрою або функціонування, є прогнозованою, адже циклічність як така відтворює закономірність розвитку будь якого процесу. Відповідно, криза, викликана об'єктивними циклічними процесами в економіці, не передбачає раптових коливань подібної амплітуди, а, навпаки, характеризується тривалістю фаз зародження та розгортання, які формуються на попередніх етапах. Таким чином, проблеми розгортання кризових явищ в Україні мають досить специфічні характеристики. З одного боку, кризові явища пов'язані з моделлю економічного розвитку держави та можливостями здійснення відчутних економічних реформ. З іншого – кризові явища відрізняються певною специфічністю залежно від сфери їх прояву. Зокрема, валютна криза як складова кризи економічної на українському ґрунті характеризується:

- економічно необґрунтованим знеціненням або подорожчанням національної валюти;

- різким коливанням валютних курсів;

- заміною грошової одиниці або її вартісної основи;

- значним обсягом спекулятивних операцій валютою, швидких і значних за масштабами припливів і відпливів валютних резервів;

- різкою незбалансованістю міжнародних розрахунків;
- погіршенням міжнародної валютної ліквідності тощо.

Крім того, у валютній сфері нестабільність проявляється проблемами внутрішньої та зовнішньої боргової залежності країни, а прояви нестабільності у банківській сфері – радше проблемами психологічного характеру, що виражаються в недовірі до банківських установ у період низької прогнозованості економічного розвитку (курсу) країни, а отже, у масовому вилученні коштів навіть попри економічну доцільність (втрата відсотків при достроковому вилученні внесків). Тобто особливість банківської нестабільності полягає у певній хаотичності її виникнення. Макроекономічні базові показники – рівень інфляції, ВВП, граничні показники як внутрішнього, так і зовнішнього боргу перестають на певний час відігравати роль індикаторів стабільності, найважливішими виявляються настрої чи то спекулянтів, що свідомо йдуть на корекцію курсу національної грошової одиниці, чи вкладників, яких об'єднує так звана «стадна поведінка».

Основною причиною фінансової кризи на українському підґрунті є наслідки прийняття і реалізації бюджету, який має соціальну спрямованість попри задекларовані орієнтири на інноваційно-інвестиційний розвиток України. Таким чином, на сучасному етапі, ризики національної фінансової системи перебувають насамперед у площині бюджетно-боргової сфери.

У нашій країні причини фінансової кризи, на нашу думку, полягають у залежності фондового ринку від коштів нерезидентів, надмірній зовнішній заборгованості суб'єктів економіки, нестачі ліквідності в банківській системі.

Все ж у найуживанішому значенні будь-яку кризу в українській економіці можуть назвати не лише фінансовою, а й економічною, що свідчить про нечітке сприйняття цієї категорії економічної науки. Хоча, безперечно, усвідомлення можливих взаємозв'язків різних складників фінансової кризи здатне сприяти усвідомленню багатоваріантності тривання кризи, а, отже, підвищити прогнозованість визначення напряму її розгортання із своєчасним виокремленням необхідних механізмів впливу на

зародження того чи іншого виду потрясіння у контексті кризи фінансової – чи то валютного, чи то банківського, чи бюджетно-боргового.

Варто зазначити, що попри вкрай нестабільну ситуацію в нашій економіці, йдеться про зниження ділової активності, у малому й середньому бізнесі, відчутні скорочення припливу прямих іноземних інвестицій, відмову великих інвесторів від входження в Україну, країна не перебуває перед ризиком розгортання циклічної, комплексної чи зовнішньої криз. Під останньою – зовнішньою кризою – маємо на увазі кризу, спровоковану світовими деструктивними тенденціями, яким притаманний свій власний ритм, пов'язаний з особливостями динаміки глобальних фінансових ринків.

На сьогодні сформувалися напрями, за якими світова криза здійснює вплив на економіку України:

1. Циклічне уповільнення світової економіки, що в цілому може скоротити попит на експортну продукцію, а отже, експортну виручку і далі за ланцюжком призвести до зменшення надходжень до державного бюджету, девальвації гривні і зниження заробітної плати тощо.

2. Висока волатильність цін на світових товарних ринках, коли спостерігаються різкі стрибки цін на біржові товари, зокрема, залежно від ситуації на фінансових і валютних ринках. У разі їх значного падіння ефект буде такий саме, але ще може додатися проблема скорочення торговельного балансу, що, у свою чергу, здатне негативно позначитися на поточному рахунку, тобто ослабити міжнародну позицію України.

3. Обвал котирувань на світових фондових ринках, який призвів до різкого падіння вартості акцій українських компаній.

Паніка на фінансових ринках, банкрутство великих інвестиційних банків, різке зростання ставок Лібор (значна частина кредитів, залучених від початку кризи, бралася на умовах "плаваючої" ставки, залежної від ставки Лібор) – усе це практично перекриває зовнішні ринки фінансової ліквідності, що загрожує труднощами у рефінансуванні зовнішнього боргу вітчизняними банками і корпораціями.

Попри це варто згадати опосередкований вплив ззовні, який здійснюється на розвиток вітчизняної економіки. Це не лише кон'юнктура світових фінансових ринків, яка визначає позиції експортерів, а отже впливає на стан всієї національної економіки. Беручи до уваги вплив результатів зовнішньоторговельних зв'язків на формування торговельного, а тому і платіжного балансу країни, чинник валютної стабільності за її межами відіграє визначальну роль. Ідеться про порівняння провідних світових валют – долара США та євро, від яких залежатиме стабільність держав у глобальному масштабі. Крім того, надання Україні з боку міжнародних фінансових інституцій на кшталт Міжнародного валютного фонду певних рекомендацій консультативного характеру, які формують ту чи іншу стратегію розвитку валютної політики, спроможне впливати на визначення перебігу подій у нас, зокрема під час можливого кризового розгортання, незалежно від сфери його прояву.

Враховуючи перелічені проблеми, можна дійти таких висновків. На нинішньому етапі розвитку фінансової системи України ризики нестабільності перебувають, насамперед, у площині бюджетно-боргової сфери. Проте найвірогіднішим є виникнення внутрішньої кризи, яка за походженням матиме випадковий характер, що відбудеться через зростання спекулятивного ризику та стадної поведінки, які не завжди корельовані з реальним станом базових макроекономічних показників. А ще можлива криза буде характеризуватись моноаспектністю, адже нині вести мову про можливість розгортання кризи відразу в декількох сферах економіки передчасно. Кожна криза дозріває у фазах пожвавлення й підйому. Це фази стійкого розширення виробництва. У цей період збільшуються доходи населення й росте сукупний споживчий попит. Ріст споживчого попиту спонукує підприємців розширювати виробничі потужності й збільшувати капіталовкладення. Отже, росте попит на засоби виробництва. Збільшення загального сукупного попиту починає випереджати темпи зростання суспільного виробництва. Кругообіг індивідуальних капіталів протікають

безперешкодно, знижується гострота конкурентної боротьби. Тому зменшуються стимули нових впроваджень, відновлення виробництва. Відтворення протікає на переважно екстенсивній основі. Такий розвиток триває доти, поки темпи зростання виробництва не починають випереджати темпи росту платоспроможного попиту. Коли це відбувається, то настає надвиробництво товарів, а разом з ним і економічна криза. Економічна криза виявляє пере нагромадження капіталу, що виступає в трьох формах: надвиробництво товарного капіталу (ріст нереалізованої продукції), перенагромадження продуктивного капіталу (збільшення недовантаження виробничих потужностей, ріст безробіття). Перенагромадження грошового капіталу (збільшення кількості грошей, не вкладених у виробництво). Загальним результатом перенагромадження капіталу стає ріст витрат виробництва, падіння цін і, отже, прибутку.

Але економічна криза виявляє не тільки межа, але й імпульс у розвитку економіки, виконуючи стимулюючу («очисну») функцію. Під час кризи виникають спонукальні мотиви до скорочення витрат виробництва й збільшенню прибутку, підсилюється конкуренція. Економічна криза приводить до морального зношування засобів виробництва, не здатних забезпечити прибуткове функціонування капіталу. Він же створює стимули для поновлення капіталу на новій технічній основі. Тому криза дає початок переважно інтенсивному розвитку економіки. З ним кінчається попередній період розвитку й починається наступний. Криза - найважливіший елемент механізму саморегулювання ринкової економіки. Таким чином, циклічність як форма руху ринкової економіки має своїм епіцентром криза, у якому виявляються й межу, і імпульс росту економіки. Викликаючи масове моральне зношування основного капіталу, криза розчищає шлях для масових інвестицій, причому на новому технічному рівні.

Але перехід до розширення виробництва й до його відновлення не може відбутися в один момент. Тому на зміну кризі приходить фаза депресії. Ці кризі створюються умови для інтенсифікації економіки. У ході депресії ці

умови закріплюються й починається період інтенсивного розвитку, що охоплює всю наступну фазу - пожвавлення. Наприкінці фази пожвавлення стимули відновлення вичерпують себе. І наступна фаза циклу - підйом - знову починає екстенсивний розвиток.

Таким чином, причина циклічного характеру розвитку економіки криється в конфлікті умов виробництва й умов реалізації, у протиріччі між виробництвом, що прагне до розширення, і не встигаючим за ним ростом платоспроможного попиту. Істотні зміни в сукупній пропозиції та сукупному попиті виявляються в економічній Кризі, що є не тільки порушенням пропорційності суспільного виробництва, але й поштовхом до рівноваги й збалансованості економіки. Механізмом циклічного руху виступає падіння цін (відповідно знецінення основного капіталу й зниження заробітної плати).

Розділ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВАЛЮТНОЇ КРИЗИ НА ЕКОНОМІЧНУ ДИНАМІКУ, СПОЖИВАННЯ ТА ДОХІД (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ).

Економічне зростання — це збільшення обсягів реального ВВП в одному періоді порівняно з іншим. Економічне зростання являє собою зростаючу здатність економіки до реалізації виробничих можливостей. Сутність економічного зростання полягає у розширеному відтворенні одних і тих же товарів і послуг з використанням незмінної технології.

На відміну від економічного зростання, економічний розвиток можна визначити як перехід від одного стану економіки до іншого, коли в новому періоді не тільки збільшується виробництво одних і тих же товарів, але й виробництво нових товарів і послуг з використанням нових технологій порівняно з минулим періодом. Економічне зростання та економічний розвиток тісно взаємопов'язані. Однак слід зауважити, що економічне зростання може відбутися і за умов відсутності економічного розвитку, водночас економічний розвиток без економічного зростання неможливий. Будь-яка економічна криза насамперед пов'язана з невідповідністю попиту і пропозиції на певний економічний елемент — і валютні кризи не є винятком. Різка зміна пропозиції або попиту на національну й іноземні валюти призводить до втрати рівноваги між валютами і подальшого пошуку балансу шляхом зміни валютних курсів. У результаті національна валюта або підвищується, або знижується в ціні. При цьому валютну кризу в національній економіці частіше пов'язують саме з девальвацією (зниженням) курсу вітчизняної валюти, зниженням пропозиції іноземної валюти й вичерпанням золотовалютних резервів країни.

Пропозиція іноземної валюти в національну економіку забезпечується кількома шляхами: експортом національного товару у світову економіку й одержанням валютної виручки; зовнішнім кредитуванням національної економіки; іноземними інвестиціями в національну економіку.

Відповідно попит на іноземну валюту забезпечується: імпортом у національну економіку; кредитуванням іноземної економіки; інвестиціями в іноземну економіку.

Обсяг іноземних інвестицій у національну економіку дуже незначний, фінансова система є не настільки потужною, щоб значною мірою фінансувати іноземний сектор, а економічна система також несуттєво його інвестує. При цьому національна економіка має значні обсяги зовнішнього кредитування й імпорту. Тому найвагомими факторами, які визначають пропозицію та попит на іноземну валюту, є зовнішнє кредитування національної економіки й імпорт. Розглянемо ці макроекономічні процеси у взаємозв'язку з виникненням валютних криз. Динаміка сальдо торговельного балансу визначає пропозицію та попит на іноземну валюту. Зазначемо дати валютних криз за 1991-2014 рр. Як свідчить аналіз, найбільше від'ємне сальдо торговельного балансу в ході циклічності національної економіки спостерігалось протягом:

- 1997-1998 рр. на фазі депресії першого середнього циклу;
- 2007-2008 рр. на фазі зростання другого середнього циклу;
- 2012-2014 рр. на фазі депресії другого середнього циклу.

Зіставляючи ці дані з датами валютних криз у національній економіці, можна стверджувати, що збільшення від'ємного сальдо платіжного балансу випереджало виникнення валютних криз. Саме після певних періодів економічного розвитку, коли в зовнішній торгівлі домінує імпорт над експортом, і створюється максимально від'ємне сальдо та виникають валютні кризи. Так, валютній кризі 1998 р. передував період нагромадження від'ємного сальдо в торговельному балансі з 1993-го до 1998 р. Валютній кризі 2008 р. передував період із 2006-го до 2008 р., коли значно зросло від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі. Валютній кризі 2014 р. передував рекордний обсяг імпорту в 2011-2014 рр.

При цьому після кожної валютної кризи спостерігається зміна тенденцій у зовнішній торгівлі. Від'ємне сальдо платіжного балансу

трансформується в позитивне, як після валютної кризи 1998 р., або різко зменшується до мінімуму, як після валютної кризи 2008 р. Так, після валютної кризи 1998 р. встановився тривалий період домінування експорту над імпортом - із 1999-го до 2005 р. спостерігалось позитивне сальдо в платіжному балансі.

Проаналізуємо ще один фактор пропозиції та попиту на іноземну валюту - динаміку зовнішніх кредитів національної економіки. Дослідження свідчить, що в ході циклічності національної економіки зовнішнє кредитування постійно зростало, що в короткостроковій перспективі створює приплив іноземної валюти. Однак у довгостроковому інтервалі з урахуванням термінів повернення й обслуговування кредитів зростання обсягів зовнішнього кредитування створює попит на іноземну валюту. Закономірність, виявлена при аналізі сальдо торговельного балансу, а саме - накопичування максимального від'ємного сальдо перед валютними кризами, у випадку із зовнішнім кредитуванням не простежується. Однак можна стверджувати, що валютним кризам передують періоди активного нарощування зовнішніх кредитів швидшими темпами, ніж після криз. Перші кілька років після валютних криз темпи збільшення обсягів кредитів знижуються.

Отже, встановлено, що в національній економіці постійно існує два фактори, які збільшують попит на іноземну валюту. Перший - це від'ємне сальдо платіжного балансу, другий - зовнішнє кредитування. Дефіцит торговельного балансу, який зберігається тривалий час, призводить до виснаження золотовалютних резервів.

Таким чином, з урахуванням цих двох факторів у національній економіці періодично складається макроекономічна диспропорція, яка проявляється в підвищеному попиті на іноземну валюту. І в 1998-му, 2008 р. і в 2013 р. між двома економічними процесами — зовнішнім кредитуванням і сальдо торговельного балансу утворювався максимальний розрив. Економічна сутність цього розриву полягає у створенні максимального

попиту на іноземну валюту. Задовольнити цей попит можна за рахунок наявних золотовалютних резервів або зовнішнього кредитування. За низького рівня золотовалютних резервів і неможливості задовольнити попит на іноземну валюту за рахунок зовнішнього кредитування диспропорція призводить до зниження курсу національної валюти.

Третім фактором, який впливає на пропозицію та попит на іноземну валюту є світові фінансові, валютні й загальноекономічні кризи. Ці кризи в умовах глобального взаємозв'язку фінансових, фондових і товарних ринків породжують вплив грошового капіталу з національних економік та обмеження кредитування. Все це скорочує пропозицію іноземної валюти на зовнішньому і внутрішньому ринках. На вплив іноземного капіталу також істотно впливає й політична нестабільність, різка зміна політичного курсу, внутрішнє політичне протистояння, які призводять до впливу іноземного капіталу, створюючи дефіцит іноземної валюти. За період із 1991-го до 2014 року на національну економіку найбільше вплинули такі кризи:

- фінансова криза в країнах Південно-Східної Азії в 1997-1998 рр.;
- економічна криза світової економіки в 2008 році;
- політична криза в Україні в 2013-2014 рр.

Таким чином, у випадку збігу трьох виділених факторів, а саме - від'ємного сальдо торговельного балансу, високого рівня зовнішнього кредитування та регіональної або світової фінансової кризи в національній економічній системі з великою часткою ймовірності виникає валютна криза. Саме такий збіг трьох зазначених факторів відбувався в національній і світовій економіках у 1998-му, 2008-му та 2014 роках.

У 1998 році в національній економіці, з одного боку, спостерігалися від'ємне сальдо торговельного балансу та високий рівень зовнішнього кредитування. З другого боку — фінансова криза, яка вибухнула в країнах Південно-Східної Азії, торкнулася й України і викликала вплив грошового капіталу з фінансового й фондового ринків, що обмежувало пропозицію іноземної валюти. Закономірним наслідком стала різка девальвація

національної валюти: якщо її курс до валютної кризи становив 1,88 грн. за один долар США, то після валютної кризи він девальзував до 5,21 грн., тобто на 177%.

Валютна криза 2008-2009 рр. у національній економіці виникла внаслідок світової фінансової й економічної кризи, нарощування від'ємного зовнішньоторговельного сальдо й зовнішнього боргу та ускладнювалася кризою споживчого кредитування. Національна валюта девальгувала на 54% - із 5,26 грн. за долар США до 7,79 грн. за долар США.

Валютну кризу 2014 р. в національній економіці можна вважати продовженням валютної кризи 2008-2009 рр., тому що вона відтворюється тими ж макроекономічними процесами, що й попередня, — високим рівнем від'ємного сальдо торговельного балансу й зовнішнього боргу. Каталізатором девальвації послужила внутрішньополітична криза, зміна системи управління і політичних еліт та російська військова агресія проти України. Вартість національної валюти знизилася з 7,99 грн. до 21,99 грн. за долар США на початок 2015 року, тобто на 275,2 %.

За диспропорцією між від'ємним сальдо торговельного балансу й зовнішнім боргом ховається глибинне протиріччя національної економіки, пов'язане з галузевою структурою промисловості. Вітчизняна економіка успадкувала від колишньої радянської домінування виробництва засобів виробництва (предметів та засобів праці - прокат металів, устаткування, верстати, машини, механізми) над виробництвом товарів споживчого попиту (одяг, взуття, побутова електро- та електронна техніка). Диспропорція на стадії виробництва відтворювального процесу визначає диспропорцію на стадії споживання.

З одного боку, національна промисловість не може виробляти товари споживчого попиту в необхідному обсязі для задоволення потреб домогосподарств — тому попит на споживчі товари задовольняється за рахунок імпортованих товарів. З другого боку, самі галузі виробництва засобів виробництва пред'являють попит на паливні ресурси — газ, нафту, які

забезпечуються також за рахунок імпорту. Таким чином, споживчий і виробничий попит залучають високу частку імпорту в національну економіку. Тому диспропорція в галузевій структурі зумовлює диспропорцію між експортом та імпортом, а також диспропорцію між пропозицією та попитом на іноземну валюту.

Часто для національної економіки зовнішні кризи вважають головною причиною внутрішніх валютних криз. Але насправді зовнішні кризи є лише каталізатором внутрішніх протиріч. Необхідно розуміти, що наявність саме внутрішніх диспропорцій у відтворювальному процесі, які формувалися роками, визначають хід і виникнення валютних криз у національній економіці. При збалансованості стадій відтворювального процесу, а саме експорту й імпорту, структури виробництва й структури споживання, кредитування й споживання, внутрішніх видатків із зовнішнім кредитуванням зовнішні кризи нездатні дестабілізувати економічну систему.

Валютні кризи безпосередньо впливають на всі стадії відтворення й на макроекономічні процеси. Зменшення вартості національної валюти призводить до відносного збільшення вартості імпортного товару й зменшення вартості національного товару. Тому теоретично на стадії виробництва це приводить до зростання експорту національної продукції. На стадії споживання дорожчий імпортний товар відповідно до ринкових законів повинен заміщуватися національним. Через механізм попиту і пропозиції це повинно приводити до розширення імпортозаміщуючого виробництва. У сфері зовнішньої торгівлі одночасне зниження обсягів імпорту, зростання експорту й становлення імпортозаміщуючого виробництва приводить до позитивного сальдо торговельного балансу, це збільшує приплив іноземної валюти в національну економіку, в результаті чого зростають золотовалютні резерви, що створює базу для повернення зовнішніх кредитів.

Однак фактично подібна макроекономічна логіка відтворюється не завжди. Так, валютна криза 1998 року знизилася обсяги імпортного

споживання в національній економіці, з'явилося позитивне сальдо платіжного балансу. Проте це не привело до зростання імпортозаміщуючого виробництва в довгостроковій перспективі. Вже з 2005 року в національній економіці вибухнув споживчий бум на імпортні товари, й через три роки в макроекономічній системі виникла диспропорція в пропозиції і попиті на валюту, що дало поштовх черговій валютній кризі 2008 року. Лише в 2009 році ця криза привела до зниження споживання імпортованої продукції, але вже в наступному році обсяг споживання імпортних товарів вийшов на докризовий рівень 2007-2008 рр.

Є кілька причин того, що девальвація національної валюти не сприяє врегулюванню торговельного балансу й галузевої структури національної економіки, їх можна розділити на внутрішні й зовнішні. Група внутрішніх причин пов'язана з низьким рівнем заощаджень, відсутністю привабливого інвестиційного клімату, високим рівнем оподаткування, високими процентними ставками, відсутністю сприятливих для розвитку внутрішнього виробництва митних ставок і тарифів. Усе це не дає змоги згідно з інвестиційним механізмом циклічності, виявленим М.І. Туган-Барановським, “вільному грошовому капіталу проникати в промисловість” [5, с. 322].

Розділ 3

ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ВАЛЮТНИХ КРИЗ.

Для вироблення рішень, котрі дозволяють пом'якшити вплив світової кризи на економіку України, проаналізувати наслідки використання в Україні антикризових інструментів:

Антикризові дії української влади - позитивні досягнення:

1. Отримання фінансової підтримки від МВФ, Світового банку та інших міжнародних організацій.
2. Збереження відносно високого рівня дисципліни у бюджетній сфері.
3. Уникнення значного збільшення соціальних виплат.
4. Проведення аудиту комерційних банків.
5. Підтримка системних фінансових установ.
6. Досягнення певного прогресу щодо переходу до більш вільного режиму курсоутворення.
7. Розробка стратегії з вирішення проблем несистемних банків.
8. Стабілізація цін.
9. Скорочення дефіциту рахунку поточних операцій.

Антикризові дії української влади - недостатні заходи:

1. Неефективна координація антикризових дій.
2. Недостатнє забезпечення кредитними ресурсами економіки України.
3. Слабкий контроль за використанням комерційними банками наданих ресурсів ліквідності та рефінансування.
4. Нездатність досягти згоди щодо збільшення тарифів на комунальні послуги та природний газ.
5. Відсутність стратегій оздоровлення "Нафтогазу України" і Пенсійного фонду.
6. Затримка приватизації і недостатня прозорість процесу роздержавлення.

З огляду на ризики скорочення експорто-орієнтованого виробництва внаслідок падіння світового попиту та ускладнення платежів за експортними операціями, необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на розширення внутрішнього попиту на групу експортних товарів і, тим самим, посилення ролі внутрішнього виробництва. Для цього достатньо буде започаткувати нові інфраструктурні та житлові будівельні проекти, що фінансуються з бюджету. Уряд повинен не допустити обвалу цін на зерно нового врожаю через закупівлі Аграрним фондом, аби сільгоспвиробники отримали достатні ресурси для проведення всього комплексу посівних робіт. Це безпосередньо й опосередковано підтримає розвиток металургійної галузі, виробництва коксу, добувної промисловості, хімічної, нафтопереробки, харчової, а також торгівлі та транспорту.

В умовах фінансової кризи стратегічним напрямом діяльності уряду є стимулювання збільшення інвестицій у реальний сектор національної економіки. Для цього, необхідно розблокувати приватизаційні процеси. Але тут без допомоги Верховної Ради не обійтися, адже нагальним є прийняття Державної програми приватизації. Також необхідно ухвалити низку законопроектів, розроблених урядом і спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України.

Завдання НБУ. Аби запобігти банківській кризі, НБУ доцільно прийняти низку рішень, які встановлюють принципи рефінансування комерційних банків з проблемами короткострокової ліквідності під час проявів ознак фінансової кризи. Для запобігання валютній кризі необхідно виробити комплекс заходів, які не дозволять валютним спекулянтам розхитувати курс. При цьому НБУ має й надалі проводити політику збільшення волатильності курсу задля зниження ризиків розбалансування платіжного балансу.

Що повинні зробити підприємці та інвестори. З огляду на обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів в умовах погіршення доступу до зовнішніх кредитів підприємці мають зробити нелегкий вибір: або зупинити

виробництво і втратити ринки, тримаючи високі ціни в розрахунку на тимчасові труднощі, або знизити ціни, тим самим відновивши попит на свою продукцію і зберігши споживача. Другий шлях – це шлях тих виробників, які дбають про майбутнє, розширюючи виробництво й заробляючи на «обороті», а перший – шлях спекулянтів, що отримують у короткостроковому періоді надприбутки і виходять з виробництва.

Уряд у цьому плані може взяти на себе зобов'язання провести консультації стосовно підписання меморандумів з інвесторами, представниками великого бізнесу про зниження цін на товари та послуги.

Лише спільна робота уряду та Нацбанку, підтримана Верховною Радою, а також безпосередньо бізнесом, дозволить успішно пройти тест на зрілість української економіки в умовах світової фінансової кризи.

Для покращення ділового середовища Україна має провести наступні реформи:

1. Посилити стабільність і передбачуваність законодавчого поля.
2. Реформувати судову систему.
3. Знизити витрати на ведення бізнесу і спростити регуляторне середовище.
4. Істотно поліпшити систему державного управління.
5. Мінімізувати рівень корупції.
6. Укласти угоду про вільну торгівлю з Європейським Союзом.
7. Стимулювати інвестиції у технології, що збільшують ефективність і продуктивність економіки.

Виходячи з усього вищезазначеного необхідно виділити чинники, які прискорять економічний розвиток:

Експорт та міжнародні кредитні ресурси, які забезпечували високі темпи зростання економіки України протягом останніх років, будуть відігравати менш важливу роль у майбутньому. Новим джерелом зростання мають стати інвестиції.

Експорт стимулюватиметься членством країни у Світовій організації торгівлі, а підписання угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС сприятиме зростанню прямих іноземних інвестицій. Також об'єм інвестицій збільшуватиметься завдяки наявності в Україні кваліфікованої робочої сили.

46-мільйонне населення України є привабливим ринком для іноземних інвесторів, тоді як рівень зарплат у державі становить лише третину від середнього показника у Східній Європі.

Україна володіє унікальним потенціалом зростання в АПК, відносно добре розвинені її інфраструктура та науково-технологічна база. Однак розкриття цього потенціалу потребує покращення якості ділового середовища: за даними Світового банку, Україна займає 142 місце з 183 країн за рівнем легкості ведення бізнесу.

Однак, як кажуть, сподівайся на краще, але будь готовим до гіршого. Наявні загрози потребують як від влади, так і від підприємців певної реакції та прийняття додаткових запобіжних заходів.

Висновки

В роботі виявлено чинники та механізми поширення кризових явищ на фінансовому ринку України. Запропоновано комплекс заходів для зменшення гостроти фінансової кризи та подолання її наслідків.

Україна зіткнулась з серйозними викликами щодо запобігання різкому знеціненню національної валюти й утримання цінової стабільності, уникнення колапсу кредитної системи і підтримання дієздатної платіжно-розрахункової системи, припинення руйнівних процесів ерозії внутрішніх депозитів і втечі резидентів від національної валюти, зменшення масштабів виведення іноземних капіталів і гарантування зовнішньої платоспроможності країн.

Механізми виникнення й поширення кризових явищ на фінансовому ринку України зводяться до такого:

1) значний дефіцит поточного рахунку платіжного балансу та його подальше зростання в умовах падіння світових цін на металопродукцію поєднуються зі скороченням припливу прямих, портфельних та фінансових інвестицій;

2) погіршення фінансового стану підприємств-експортерів обертається для економіки загостренням ситуації на валютному ринку, скороченням дохідної частини бюджету та виникненням труднощів з обслуговуванням зовнішніх позик і внутрішніх банківських кредитів підприємствами реального сектору;

3) зниження курсу національної валюти за наявності значних валютних дисбалансів у банківському секторі, зменшення реальних доходів населення і наростання негативних тенденцій у сфері виробництва виливаються в істотне погіршення якості банківських активів, а вилучення внутрішніх депозитів та зменшення доступності зовнішнього фінансування – у звуження пасивної бази банківських установ;

Після аналізу причин фінансової кризи можна винести низку заходів щодо зменшення її гостроти:

- у міру поглиблення кризових явищ, коли рефінансування НБУ не матиме стабілізуючого ефекту, а вилучення депозитів із банківської системи триватиме, виникне потреба у наданні урядом спеціальних гарантій кредиторам і вкладникам банків – бланкових гарантій, які матимуть обмежений період дії та поширюватимуться на операції життєздатних банків; зобов'язання уряду щодо гарантування майнових прав вкладників і кредиторів банків повинні бути зафіксовані законодавчо, що сприятиме відновленню довіри громадськості до банківської системи і стабілізації фінансування банків у процесі їх реструктуризації;
- у випадку розгортання повномасштабної фінансової кризи уряд за підтримки урядів основних міжнародних кредиторів України має ініціювати процес реструктуризації зовнішніх боргів корпоративних постачальників шляхом їх пролонгації на 3-4 роки за ставками, під які було надано первісні позики; підписання відповідних угод з кредиторами відверне загрозу масових дефолтів підприємств і банків України і сприятиме стабілізації платіжного балансу;

Криза – це реальна можливість й необхідність кардинальних реформ, здатних забезпечити прискорений кількісний та якісний розвиток економіки у майбутньому. І думати про це майбутнє необхідно вже сьогодні.

Список використаної літератури:

1. Гальчинський А. С. Основи економічної теорії. Підручник / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко. К. : Вища школа, 1995. - 471 с.
2. Горбачук В. Макроекономічні методи. К. : Альтерпрес, 1999. - 263 с.
3. Гребенников П. И. Макроэкономика: Сборник задач и тестов. - СПб. : Экономическая школа, 1995. - 111 с.
4. Дадаян В. С. Макроэкономика для Всех. - Дубна : "Феникс", 1996. - 298 с.
5. Долан Эдвин Дж. Макроэкономика / Долан Эдвин Дж., Миндсей Дэвид Е. - СПб. : "Литера плюс", 1997. - 404 с.
6. Дорбнуш Рудигер. Макроэкономика / Дорбнуш Рудигер, Фишер Стенли. - М. : Изд-во МГУ "Инфра-М", 1997. - 784 с.
7. Задоя А. А. Макроэкономика : учебник / А. А. Задоя, Ю. Е. Петруня. 2-е изд., стереотип. К. : Знання, 1999. - 304 с.
8. Юрчишин В. Валютна політика країн з перехідною економікою: Навч. посібник. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 28 с.
9. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: Підручник. – К.: НІОС, 2002. - 608 с.
10. Монтес М. Ф., Попов В. В. «Азиатский вирус» или «Голландская болезнь»? Теория и история валютных кризисов в России и других странах: Пер. с англ. – М.: Дело, 1999. — 136 с.
11. Рудый К. Финансовые кризисы: теория, история, политика / К. В. Рудый. – М.: Новое знание, 2003. – 399 с.
12. Krugman P. Currency crises. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://web.mit.edu/krugman/www/crises.html>.
13. Офіційний сайт НБУ, режим доступу - <http://bank.gov.ua>
14. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. –К.: Центр наукових досліджень

Національного банку України: Знання, 2011. – 504с.- (Інституційні засади розвитку банківської системи).

15. Міжнародний стандарт фінансової звітності 21 «Вплив змін валютних курсів»: за станом на 25 лист. 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408. – Назва з екрану.

16. Юрчишин В.В. Валютні кризи ; монографія / В.В. Юрчишин. – К. : УАДУ при Президентові України, 2000. – 204 с.

17. Банківський фінансово–правовий словник–довідник ; ав. упоряд. Л.К. Воронова. – К. : АСК, 1998. – 288 с.